

تحلیل سیاست کیفری حاکم بر بانکداری الکترونیک در قانون جدید بانک مرکزی

محمدرضا فرهمند^۱

چکیده

عدم وجود زیرساخت‌های تقنینی در حوزه نظام‌های پرداخت و فرسودگی بنیان‌های قانونی در حوزه پولی و بانکی، قانون‌گذار را بر آن داشت تا در قالب قانون جدید بانک مرکزی، پنجره جدیدی در مسیر ارتقای صنعت بانکداری در کشور بگشاید؛ هدف این پژوهش تحلیل سیاست کیفری جدید ناظر بر مدیریت پدیده‌های مجرمانه در حوزه بانکداری الکترونیک و تعیین راهکارهای جلوگیری از کژروی اشخاص تحت نظارت در این حوزه بر مبنای آنالیز احکام مندرج در قانون جدید بانک مرکزی است. لذا این مقاله بر آن است تا با روش تحلیلی و توصیفی به روش کتابخانه‌ای و با بررسی مقایسه‌ای با سایر نظام‌های حقوقی، با بهره‌گیری از تجربیات عملی نگارنده در حوزه حقوق بانکی، ساختارهای نوین تقنینی در این خصوص را از منظر علوم کیفری تحلیل نماید. سیاست‌گذار هر چند در قالب قانون جدید بانک مرکزی نسبت به رفع بسیاری از چالش‌ها و نواقص نظام تقنینی کشور اقدام و به بسیاری از مجادلات حقوقی و کیفری در این خصوص خاتمه داده است؛ لیکن به رغم در انداختن طرحی نو در حوزه مدیریت پدیده‌های مجرمانه در حوزه بانکداری الکترونیک، ساختار جدید کیفری حاکم بر نظام‌های پرداخت نیز از منظر انطباق با قواعد دادرسی عادلانه، استانداردهای علوم جنائی و ضوابط کیفرشناسی با نواقص و ضعف‌های عدیده‌ای مواجه بوده و مستلزم اصلاح است.

واژه‌های کلیدی: تنظیم‌گری، نظام‌های پرداخت، نظارت بانکی، بانکداری مرکزی، بزهکاری

طبقه‌بندی JEL: k14

^۱ دکترای حقوق کیفری و جرم‌شناسی؛ مدیر اداره امور مجلس بانک مرکزی m.far86@yahoo.com

۱ مقدمه

پیشرفت‌های فناوریانه، ماهیت طراحی‌های مجرمانه را از سوی جرائم علیه تمامیت جسمانی و جرائم خون‌بار به جرائم مبتنی بر ضریب هوشی و از جرائم یقه قرمزها به جرائم یقه سفیدها مبدل نموده است؛ فوکو معتقد است با تغییر نوع و کیفیت بزهکاری از جرائم خشن به جرائم مبتنی بر آی‌کیو، جرائم علیه اموال جای جرائم مبتنی بر خشونت را گرفته و سرقت و کلاهبرداری نیز جای جرائم جسمانی را گرفته است. (فوکو ۱۳۷۸: ۹۶) بانک‌های مرکزی در مدیریت پدیده‌های مجرمانه حوزه پولی و بانکی نقش حائز اهمیتی را ایفا می‌نمایند؛ بانکداری مرکزی در دنیا نسبت به سایر نهادهای نظارتی، نهادی نسبتاً جدید محسوب می‌گردد؛ تمهید زیرساخت‌های تقنینی در خصوص جرائم سایبری از اهمیت به سزایی برخوردار است. تأثیر پیشگیری و درمان ناهنجاری‌های این حوزه به پایه‌ای است که گاه نهاد ناظر پولی تا پای جان به صیانت از آنها اقدام نموده است؛ مرگ کوزولوف، متولی صدور مجوزهای بانک مرکزی روسیه در سپتامبر ۲۰۰۶ که توسط دو آدمکش حرفه‌ای در باشگاه فوتبال اسپارتاک مسکو رقم خورد نمونه‌ای از دشواری‌های برخورد با نقض هنجارهای بانکی است؛ کوزولوف مسئولیت ابطال مجوزها و بازرسی بانک‌های دخیل در پول‌شوئی را به عهده داشت؛ او هفته قبل از کشته شدنش از اعمال جریمه و مجازات بیشتر و شدیدتر برای بانکدارهای محکوم به پول‌شوئی حمایت کرده بود. (زاراته، ۲۰۱۵: ۱۹۵) حضور مجرمین یقه‌سفید و طراحی، ارتکاب و به‌روزرسانی مداوم تکنیک‌های مجرمانه توسط بزهکاران واجد ضریب هوشی بالا کار را بر نهاد ناظر بر فعالین نظام‌های پرداخت دشوارتر نموده است. در این میان طراحی نظام سیاست کیفری علمی در تقابل با متخلفین حوزه بانکداری الکترونیک امری حیاتی بوده به نحوی که عدم محاسبه دقیق و نامتوازن شدن سود حاصل از بزهکاری با ریسک دستگیری و شدت مجازات، عرصه را برای یکه‌تازی مجرمین فراهم ساخته و بر این مبنا سیاست‌گذار جنائی با نظر داشت به روش‌های ناظر بر تقویت پیشگیری وضعی می‌بایست نظام مجازات‌ها را به گونه‌ای طراحی نماید که مجرم در مرحله حساس‌گری کیفری و سنجش ریسک‌های کیفری مترتب بر نقض هنجارهای حوزه نظام‌های پرداخت از ارتکاب آن صرف‌نظر نماید. لذا با توجه به تصویب قانون جدید بانک مرکزی و طراحی جدید قانون‌گذار در حوزه مدیریت پدیده‌های مجرمانه در حوزه نظام‌های پرداخت الکترونیک، در این مقاله بر آنیم که با بررسی اجمالی نحوه قانون‌گذاری سایر کشورها در حوزه تنظیم‌گری نظام‌های پرداخت و ابزارهای کیفری و انتظامی موجود در جعبه‌ابزارهای نظارتی برخی از بانک‌های مرکزی دنیا، ساختار نوین جزائی حاکم بر بانکداری الکترونیک کشور به شرح مندرج در قانون بانک مرکزی را بر مبنای ضوابط و استانداردهای علوم کیفری تحلیل نماییم.

۲ تبیین مفاهیم پایه بانکداری الکترونیک در ترمینولوژی بانکداری مرکزی

با توجه به نوظهور بودن فناوری‌های بانکی، ارائه تعریف اصولی و مبتنی بر موازین حقوقی از اهمیت به سزایی برخوردار است؛ بند ص قانون جدید بانک مرکزی، نظام‌های پرداخت را مجموعه ابزارها، نهادها، فرایندها و فناوری‌های می‌داند که در چهارچوب قوانین مربوط، به منظور پرداخت وجه معاملات و بازپرداخت دیون بکار گرفته می‌شود؛ با توجه به موضوع، در این مقاله منظور از نظام‌های پرداخت، نظام پرداخت الکترونیک بانکی است.

از سوی دیگر، بانک مرکزی ضوابط و الزامات اجرائی ناظر بر شرکت‌های پرداخت یار فعال در نظام‌های پرداخت کشور را تصویب و اجرائی نموده است. مطابق ماده ۴ مقررات مزبور تعاریف ذیل حاکم بر فعالیت شرکت‌های مزبور است.

ارائه‌دهنده خدمات پرداخت: شخصیت حقوقی است که در جمهوری اسلامی ایران در قالب شرکت سهامی به ثبت رسیده و بر اساس مجوزی که از «بانک مرکزی» دریافت می‌نماید و بر طبق مقررات ناظر بر ارائه‌دهندگان خدمات پرداخت و دستورالعمل‌ها و الزامات ابلاغی «شاپرک» فعالیت می‌نماید.

پرداخت یار: شخص حقوقی ثبت شده وفق قوانین موضوعه جمهوری اسلامی ایران است که در چارچوب این سند و بر اساس قرارداد منعقد با شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات پرداخت و موافقت‌نامه منعقد با شرکت شاپرک، فعالیت می‌کند.

پذیرنده پشتیبانی شده: شخص حقیقی یا حقوقی است که از طریق انعقاد قرارداد با پرداخت یاران و با استفاده از درگاه‌های پرداخت در اختیار این شرکت‌ها، اقدام به فروش کالا یا خدمات خود می‌نماید.

شبکه الکترونیکی پرداخت کارت: شبکه‌ای است که به منظور ساماندهی نظام پرداخت در کشور به خصوص پایانه‌های فروش الکترونیکی در نظام بانکی ایجاد شده و کلیه تراکنش‌های حاصل از «ابزارهای پذیرش» توسط این شبکه نظارت و کنترل می‌شود و به طور کلی نظارت بر عملکرد فنی و اجرایی و انجام عملیات تسویه را بر عهده دارد. در توضیح مقدماتی ساختار حاکم بر رسیدگی‌های کیفری به تخلفات شرکت‌های پرداخت یار، ذکر این نکته ضروری است که تا قبل از اجرائی شدن قانون بانک مرکزی رسیدگی به پرونده‌های تخلف انتظامی اشخاص تحت نظارت در کمیته‌ای با عنوان کمیته رسیدگی به تخلفات شرکت‌های پرداخت یار، رسیدگی می‌شد؛ لیکن با ابلاغ قانون جدید بانک مرکزی حسب بند «ر» ماده (۱) قانون مذکور «اشخاصی که به ارائه ابزارهای پرداخت اشتغال دارند» جزو «اشخاص تحت نظارت» محسوب گردیده و مطابق ماده (۵۹) قانون مزبور نهادهای فعال در حوزه نظام‌های پرداخت، فناوری‌های نوین مالی مرتبط با ابزارهای پرداخت و رمزپول «اشخاص تحت نظارت» محسوب می‌گردند؛ لذا بر اساس ماده (۲۲) و بند «الف» ماده (۲۳) قانون مزبور تخلفات اشخاص تحت نظارت از جمله شرکت‌های پرداخت یار منحصرأ باید در هیئت‌های انتظامی بدوی و تجدیدنظر بانک مرکزی رسیدگی گردد و در صورت احراز تخلف، به تنبیهات مندرج در بند «ب» ماده (۲۳) محکوم می‌گردند.

۳ بررسی تطبیقی زیرساخت‌های تقنینی حاکم بر شرکت‌های فعال در حوزه نظام‌های پرداخت

بررسی مقایسه‌ای احکام قانونی مندرج در قوانین بانک مرکزی سایر کشورها نقش مهمی در تعیین استراتژی‌های نظارتی خواهد داشت؛ لیکن با توجه به تنگناهای فنی ناظر بر تفاوت بنیادین نظام حقوقی ایران با رژیم حقوقی حاکم بر برخی کشورها، در این متن به بررسی اجمالی قوانین آن دسته از کشورهایی که قرابت بیشتری با نظام حقوقی ایران دارند پرداخته شده است؛

ماده ۵ قانون بانک مرکزی مالزی پایش نظام‌های پرداخت را در زمره وظایف و اهداف بانک مرکزی دانسته است.

ماده ۵ قانون بانک مرکزی آذربایجان سازماندهی، هماهنگ‌سازی، مقررہ گذاری نظارت بر نظام‌های پرداخت را در زمره کارکردهای بانک مرکزی دانسته است.

بند ۴ ماده ۲ قانون بانک مرکزی بلغارستان همکاری در راه‌اندازی و نظارت بر نظام‌های پرداخت و بند ۷ ماده مزبور نظارت و رگولاتوری بر فعالیت اپراتورهای نظام‌های پرداخت و مؤسسات پول الکترونیک را بر عهده بانک مرکزی قرار داده است.

طبق بند ۷ ماده ۲ قانون بانک مرکزی بلغارستان بانک مرکزی بلغارستان موظف به نظارت و مقررات گذاری بر فعالیت اپراتورهای نظام‌های پرداخت، مؤسسات پرداخت و مؤسسات پول الکترونیک می‌باشد.

ماده ۱۶ قانون بانک مرکزی بلغارستان اعطا و لغو مجوز اپراتورهای نظام‌های پرداخت، مؤسسات پرداخت و پول الکترونیک را بر عهده بانک مرکزی قرار داده است.

ماده ۷ قانون بانک مرکزی اسپانیا کمک به عملیات نظام‌های پرداخت ملی را تکلیف بانک مرکزی دانسته است. ماده ۱۶ قانون بانک مرکزی اسپانیا نیز تصریح داشته:

(۱) بانک مرکزی به منظور کمک به عملکرد سالم نظام‌های پرداخت، نظام‌های پرداخت را از طریق بخشنامه‌ها تنظیم می‌کند.

(۲) بانک مرکزی به عملکرد سیستم‌ها و ابزارهای پرداخت و تسویه نظارت دارد به این منظور بانک مرکزی با هدف ارزیابی کارایی سیستم‌ها و ابزارهای پرداخت، اطلاعات و اسناد ضروری را از نهاد مدیریت سیستم پرداخت و ارائه‌دهندگان خدمات، دریافت می‌کنند.

(۳) عدم رعایت مقررات مزبور و الزامات گزارش دهی، تخلف محسوب می‌شود.

(۴) به دلایل احتیاطی، بانک مرکزی ممکن است اجرای تصمیمات متخذه توسط نهاد مدیریت سیستم پرداخت را به حالت تعلیق درآورد و اقدامات مناسب را در صورتی که اختلال در توسعه مناسب فرایندهای تسویه می‌شوند را انجام می‌دهد.

ماده ۳۷ قانون بانک مرکزی جمهوری چک تصریح نموده بانک مرکزی پیش‌نویس لایحه قانونی مربوط به نظام‌های پرداخت و انتشار پول الکترونیک را تدوین می‌کند.

ماده ۴۴ قانون بانک مرکزی جمهوری چک نیز اشعار می‌دارد بانک مرکزی، نهاد ناظر بر مؤسسات پول الکترونیک، شعب مؤسسات پول الکترونیک و مؤسسات پرداخت می‌باشد.

ماده ۵۶ قانون بانک مرکزی روسیه هم سازماندهی ارائه پیام‌های الکترونیک عملیات مالی را بر عهده بانک مرکزی روسیه قرار داده است.

در ایران نیز همان گونه که ذکر شد طبق ماده ۵۹ قانون بانک مرکزی، مسؤولیت انحصاری ابلاغ دستورالعمل‌های موردنیاز در حوزه نظام‌های پرداخت، فناوری‌های نوین مالی مرتبط با ابزارهای پرداخت و رمزیول و همچنین نهادهای فعال در این حوزه‌ها بر عهده بانک مرکزی است. نهادهای فعال در زمینه‌های یادشده «اشخاص تحت نظارت» بانک مرکزی تلقی شده و تأسیس و فعالیت آنها منوط به اخذ مجوز از بانک مرکزی است. همچنین این نهادها موظفند

حسب درخواست بانک مرکزی، کلیه اطلاعات، آمار و اسناد خود را به ترتیب موردنظر بانک مرکزی در اختیار آن بانک قرار دهند.

۴ تحلیل نقش قانونی نهاد ناظر در پیشگیری از نقض هنجارهای بانکداری الکترونیک

تقدم پیشگیری از ارتکاب جرم بر تعیین نحوه مقابله با آن امری کاملاً بدیهی است. بر این اساس امروزه نظام‌های قانون‌گذاری با نظر داشت به نقش محوری بانک‌های مرکزی و وظائف متعددی در ارتباط با پیشگیری از ارتکاب جرائم توسط مؤسسات اعتباری بر عهده بانک‌های مرکزی قرار می‌دهند. با توجه به جایگاه بانک مرکزی در نظام حقوقی کشور و امکان الزام بانک‌ها به انجام دستورات ابلاغی توسط بانک‌های مرکزی، امروزه این بانک‌ها به عنوان مرجع سیاست‌گذاری در نظام بانکی کشور با بهره‌گیری از ظرفیت‌های قانونی و در قالب مقررات و دستورالعمل‌های ابلاغی نسبت به عملیاتی نمودن شیوه‌های مختلف پیشگیری از جرم اقدام می‌نمایند. پژوهش‌های متعددی در زمینه پیشگیری از جرائم اقتصادی انجام شده و بخشی از این تحقیقات به طور پراکنده به نقش محوری بانک‌های مرکزی در پیشگیری از جرائم اشاره نموده‌اند. فرد اجلای روش‌های پیشگیری از جرم، روش پیشگیری وضعی است. پیشگیری وضعی به عنوان یکی از روش‌های پیشگیری، به مجموعه‌ی تدابیری اطلاق می‌شود که کاهش و حذف موقعیت‌ها و فرصت‌های ارتکاب جرم را سرلوحه‌ی اقدامات خود قرار داده است. (میرخیلی، ۱۳۹۲: ۶۰) این نوع پیشگیری، فرایند گذار از اندیشه به عمل را با مانع مواجه می‌کند. (بابائی و نجیبیان، ۱۳۹۰: ۱۴۷) پیشگیری وضعی با افزایش مراقبت‌های محیطی هزینه ارتکاب جرم را برای مجرمین افزایش می‌دهد همین مسئله باعث می‌شود مجرمین در مرحله گذر از اندیشه به فعل مجرمانه تأمل بیشتری نمایند. اهمیت این مسئله موجب شده دانشی تحت عنوان دانش مدیریت پیشگیری از جرم شکل گیرد. در مدیریت دانش پیشگیری از جرم، منابع علمی و گزارش پروژه‌های اجرایی پیشگیری وضعی از جرم گردآوری، سازماندهی و تسهیم می‌شوند. (افراسیابی، خالقی، ۱۳۹۳: ۱۶۸)؛ در جرایم اقتصادی، نتیجه مجرمانه یعنی اخلال در نظام اقتصادی کشور و انگیزه کسب منفعت در سطحی گسترده، دو شاخصی است که دشواری‌ها و چالش‌های پیشگیری از این قبیل جرایم را مطرح می‌کند. تدابیر پیشگیری به تبع دو شاخص فوق، هم باید گسترده و هم باید برهم زننده انگیزه‌ها باشد. (شمس ناتری و توسلی زاده، ۱۳۸۹: ۲۱۷) بر این اساس بانک‌های مرکزی با استفاده از ابزارهای نظارتی اعم از نظارت سنتی و حضوری و افزایش میزان کنترل‌های داخلی و تشدید تدابیر ناظر بر نظارت‌های فناوریانه و رصد مداوم وضعیت شرکت‌های فعال در حوزه نظام‌های پرداخت و افزایش شفافیت در عملکرد مؤسسات اعتباری قبل از توسل آنها به اقدامات مجرمانه مبتنی بر سوءاستفاده از اعتماد مشتریان و اقدامات مبتنی بر نقض هنجارهای بانکی، با ارسال اخطارهای لازم از بروز کژروی جلوگیری نماید. لیکن نقد وارد بر قانون بانک مرکزی این است که هرچند مقنن در بند «ر» ماده (۱) قانون بانک مرکزی «اشخاصی که به ارائه ابزارهای پرداخت اشتغال دارند را صراحتاً» جزو «اشخاص تحت نظارت» محسوب نموده لیکن در فصول ناظر بر اقدامات اکتشافی و اقدامات پیشگیرانه و اصلاحی موضوع مواد ۲۷ الی ۳۲ قانون، قانون‌گذار با پارادایم شیفت ناگهانی به نظام نظارت کلاسیک و با به فراموشی سپردن اینکه فعالان حوزه بانکداری الکترونیک نیز در زمره اشخاص تحت نظارت می‌باشند احکام مندرج در قانون به نحوی انشا گردیده که گویا اشخاص تحت نظارت، صرفاً عبارتند از

مؤسسات اعتباری؛ بر همین مبنا هیچ حکم مصرحی در خصوص پیشگیری از کژروی و کج منشی اشخاص فعال در حوزه نظام‌های پرداخت الکترونیک در متن قانون ذکر نگردیده است؛ از منظر قواعد تفسیر قانون نیز سیاق طراحی مواد به گونه‌ای است که با تکرار عنوان مؤسسات اعتباری، طرق استناد حقوقی به اطلاق و عموم عبارات نیز مسدود و عملاً پیشگیری از نقض هنجارهای بانکی در حوزه نظام‌های پرداخت را با چالش جدی مواجه نموده است.

۵ چالش‌های بانک مرکزی در حوزه نظارت بر بانکداری فناوریانه

بانکداری مرکزی در ایران دارای قدمتی اندک است؛ کم‌تجربگی نهادهای ناظر بانکی و کمبود محتوای حقوقی و کیفری در این زمینه، چالش‌های زیادی را در دهه‌های اخیر به نظام اقتصادی کشور تحمیل نموده است؛ نوپا بودن نظارت در حوزه فناوری‌های نوین بانکی، چشمگیرتر بوده و مآلاً زیرساخت‌های کیفری و قضائی در این خصوص نیز نوظهور می‌باشند؛ همین امر چالش‌های نهاد ناظر بانکی را در این زمینه مضاعف نموده است؛ علیهذا بر مبنای تحلیل داده‌های تقنینی و کیفری، اهم چالش‌های موجود در خصوص مدیریت نقض هنجارهای بانکداری الکترونیک را می‌توان به شرح ذیل احصا نمود:

- ۱) نوپا بودن حوزه فناوری‌های نوین در نهاد ناظر و مآلاً عدم قدمت اقدام در بخش پیشگیری فناوریانه از حیث اعمال تکنیک‌های دشوار کننده و جذابیت زدا و ناگزیر شدن نهاد ناظر از تمسک به محمل‌های قراردادی تا قبل از تصویب قانون جدید بانک مرکزی؛
 - ۲) دشوار بودن نهادینه شدن معیار «دیگر نمی‌شود» در حوزه نظام‌های پرداخت با توجه به حضور مجرمان دارای ضریب هوشی بالا در این عرصه و به‌روزرسانی مداوم تکنیک‌های ارتکاب جرم توسط آنان؛
 - ۳) کم‌تجربگی نهاد ناظر در حوزه نظارت بر بانکداری فناوریانه؛
 - ۴) عدم طراحی نظام تقنینی افتراقی و ناگزیر بودن رجوع به عمومات قانونی و حقوقی جهت حل چالش‌های حقوقی و کیفری در حوزه نظام‌های پرداخت؛
 - ۵) تنگناهای پرسنلی و مالی نهاد ناظر در جذب و نگهداری نیروی انسانی نخبه در حوزه فناوری‌های نوین و افول برند کارفرمائی بانک مرکزی در رقابت با اشخاص تحت نظارت؛
 - ۶) عدم توازن جذابیت سود کژروی در حوزه بانکداری الکترونیک با ریسک محکومیت و کیفر و منطقی شدن مبادرت به نقض هنجارهای بانکی توسط متخلفین بالقوه؛
- هر یک از عناوین فوق مستلزم توضیحات مفصل از منظر حقوق جزا و جرم‌شناسی و حقوق بانکی است که هرچند توضیح مختصر آن ذیلاً آمده علی‌هذا شرح آن مجالی مجزا را طلب می‌کند.

۶ ماهیت جرائم حوزه نظام‌های پرداخت الکترونیک

برخی پژوهش‌ها مؤلفه‌هایی نظیر دشواری تعیین اشخاص حقیقی مقصر، لزوم آگاه‌سازی دیگران از اقدامات این مؤسسات، لزوم جبران خسارات وارده بر بزه‌دیدگان، لزوم افزایش دقت سهامداران در انتخاب مدیران و نظارت بر عملکرد آنان را از مبانی مسئولیت کیفری مؤسسات اعتباری می‌دانند لیکن در خصوص شرکت‌های غیرمجازی که سابقه ثبت نیز ندارند به دلیل عدم تشکیل شخصیت حقوقی، این مسئولیت را مستقر نمی‌دانند. (حبیب زاده و

همکاران، ۹۶: ۸۵)؛ بر پایه همین تحلیل و بر اساس مفاهیم مندرج در حوزه حقوق بانکداری مرکزی، اصول و قواعد تنظیم‌گری در حوزه پولی و بانکی و استانداردهای فناوریانه حوزه بانکداری مرکزی می‌توان گفت نطفه شرکت‌های فعال در حوزه نظام‌های پرداخت از زمان ثبت آنها در اداره ثبت شرکت‌ها تشکیل گردیده و ملاً شرکتی که نه تنها مجوز بانک مرکزی که حتی سابقه ثبت در اداره ثبت شرکت‌ها را هم ندارد اصولاً از دایره شمول شخص حقوقی خارج بوده و مسئولیت تام کیفری صرفاً متوجه مدیران آن خواهد بود.

از سوی دیگر با توجه به الزامات حاکمیت شرکتی و مستنداً به خرده‌فرهنگ حاکم بر مؤسسات کثرو و حتی استخدام کارکنان با ضریب هوشی بالا با هدف فرار از نظارت پیچیده بانک‌های مرکزی در دنیا و ملاً هراس حاکمیت‌ها از کثروی این شرکت‌ها استقرار مسئولیت کیفری بر شخصیت حقوقی آنها موجبات نهادینه شدن فرهنگ حاکمیت شرکتی و پیوند میان ادبیات کیفری و استانداردهای نظام‌های پرداخت را نیز فراهم خواهد ساخت. با توجه به ابعاد مختلف و زوایای متعدد این جرائم، تعیین دقیق طبقه‌بندی آن از حیث تعیین نحوه مواجهه با این کثروی، حائز اهمیت است.

۷ جرائم شرکت‌های پرداخت بانکی به عنوان جرائم شرکتی

جذابیت‌های ناشی از مدیریت پول دیگران و سودهای کلان ناشی از آن انتخاب این عرصه را به حوزه‌ای جذاب برای بزهکاران تبدیل نموده است؛ بر اساس تعریف ارائه شده از سوی سالی سیمپرسون در مجله دانشگاه کمبریج، جرائم مؤسسات اعتباری را شاید بتوان در زمره جرائم شرکتی تلقی نمود؛ چرا که طبق این تعریف «این نوع جرائم زمانی محقق می‌شود که رفتار شرکت یا عاملان آن در بستر فعالیت‌های شغلی ارتکاب یافته و طبق قوانین کیفری ممنوع و قابل مجازات باشد». (صادق نژاد نائینی، ۱۳۹۶: ۲۰۳) ساختار شرکتی این اشخاص و به عبارت دقیق‌تر تولد آنان در قالب شرکت سهامی و ماهیت نقض هنجارها در این حوزه مؤید قرار گرفتن این ناهنجاری‌ها در زمره جرائم شرکتی است.

۸ جرائم شرکت‌های پرداخت به عنوان جرائم اقتصادی

جرائم شرکت‌های پرداخت بانکی از یک منظر در زمره جرائم اقتصادی قرار می‌گیرد؛ «آنچه امروزه به جرم اقتصادی مشهور شده است، متضمن لطمه شدید به نظام اقتصادی هر کشور و نیز نظام اقتصادی بین‌المللی یعنی چرخه تولید، توزیع، حمل و نقل، مصرف و پول است». (ابراهیمی، نائینی، ۱۳۹۲: ۱۷۴) جرائم این شرکت‌ها بر مبنای سوءاستفاده از اعتماد شکل می‌گیرد؛ به عبارت دیگر این جرائم، «متضمن سوءاستفاده از اعتماد مرتبط با جایگاه شغلی و حرفه‌ای هستند». (محسنی، ۱۳۹۰: ۱۳۹) با توجه به ماهیت، آثار و تبعات اقتصادی این جرائم و با نظر داشت به تعریف ارائه شده از جرم اقتصادی به شرح مندرج در تبصره ذیل ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی و تبعات کیفری ناشی از این دسته‌بندی در صدق عنوان جرم اقتصادی به جرائم این نوع شرکت‌ها به ویژه در مواردی که اقدامات آنها منصرف از اخلال در نظام اقتصادی کشور و تصرف غیرمجاز در اموال عمومی باشد تردید جدی وجود دارد.

۹ جرائم شرکت‌های پرداخت بانکی به عنوان جرائم امنیتی

با توجه به هجوم سپرده‌گذاران به مؤسسات جهت استرداد وجوه یا تجمع آنان مقابل نهادهای امنیتی، در صورت کژروی منجر به اخلال در تراکنش‌های بانکی، دخالت و جهت‌دهی توسط رسانه‌های معاند و امکان تغییر جهت تجمعات مذکور، ممکن است این جرائم در زمره جرائم علیه امنیت عمومی نیز محسوب شوند؛ از سوی دیگر با توجه به بیم تسری شایعات نسبت به سایر شرکت‌ها و حتی سرایت به شرکت‌های سالم، این نوع جرائم از منظر فنی ظرفیت ورود لطمه شدید به نظام‌های اقتصادی را داشته و بر این اساس از حیث ایجاد تزلزل در ارکان ثبات اقتصادی کشورها و علی‌الخصوص ایجاد اختلال در امنیت اقتصادی حکومت‌ها نیز، طبقه‌بندی آنها در زمره جرائم امنیتی قابل توجیه بوده و النهایه با توجه به ابعاد مختلف موضوع، این کژروی در یک طبقه‌بندی بزرگتر در زمره جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی، قابل بررسی است.

۱۰ عدم استفاده از آموزه‌های عدالت ترمیمی

عدالت ترمیمی به دنبال پیشگیری از تکرار جرم و بزه دیدگی افراد، کشف و فهم ریشه‌های جرم و حل اختلاف طرفین و جلب مشارکت جامعه محلی در حل و فصل دعاوی با تاکید بر ارزش‌های فرهنگی است. در این دیدگاه بزه‌کار به نقض قانون و مخالفت با نظم برپا شده توسط دولت به تحمل کیفر محکوم نمی‌شود بلکه با به کارگیری روش‌های گفتگو بین مجموعه‌ای از افراد که در وقوع جرم سهم و نقشی داشته‌اند با میانجیگری، مذاکره، صلح و سازش، اسباب رفع اختلافات طرفین درگیری فراهم می‌شود. بدین ترتیب با ایجاد آشتی میان آنان، روابط آسیب‌دیده ترمیم و در پیوندهای اجتماعی شکسته شده مجدداً اتصال و ارتباط برقرار می‌شود؛ بنابراین اجرای الگوی عدالت ترمیمی تا حدود زیادی مبتنی بر مشارکت بزه‌کار و بزه دیده و اعضای جامعه محلی است که بدون همکاری هر یک از اضلاع مثلث مذکور اهداف عدالت ترمیمی محقق نخواهد شد. (حسین خانی، ۱۳۹۸) با نظر داشت به لزوم استقرار مؤلفه‌های ترمیمی در نظام مدیریت جرایم حاکم در حوزه نظام‌های پرداخت، توجه به این مطلب لازم است که اولین مشکل در این مسیر عدم تمهید زیرساخت‌های قانونی است؛ به این توضیح که در این خصوص، مقنن با اتخاذ رویکرد امنیت مدار و دشمن محور نه تنها مسیر عدالت ترمیمی بلکه حتی راهکارهای عادی ارفاقی را نیز مسدود نموده است. از سوی دیگر در خصوص استفاده از ظرفیت‌های کنونی قانونی در جهت اعمال مکانیسم‌های ترمیمی در خصوص جرائم شرکت‌های پرداخت توجه به این نکته هم ضروری است که مستنداً به ماده ۸۲ قانون آیین دادرسی کیفری استفاده از این مکانیزم در خصوص برخی از جرایم به صورت محدود امکان‌پذیر است؛ لیکن حوزه معاونت فناوری‌های نوین بانک مرکزی در راستای اعمال مکانیزم‌های ترمیمی می‌تواند با اخذ مشاوره‌های دقیق حقوقی و کیفری و با اتخاذ رویکرد دستگیری به جای مچ‌گیری از اشخاص فعال در این حوزه قبل از انعکاس به حوزه نظارت یا هیات انتظامی و با برگزاری نشست‌های ترمیمی و تعیین روش‌های حل موضوع، ضمن تعیین روش‌های جبران خسارت، راهکارهای پیشگیری از بروز مجدد نقض هنجار توسط شرکت متخلف را نیز تعیین نماید. شایان ذکر است امکان استفاده از مکانیزم‌های ترمیمی حسب موضوع و در چهارچوب ظرفیت‌های قانونی با نظر حوزه حقوقی بانک مرکزی امکان‌پذیر خواهد بود.

۱۱ بررسی تطبیقی ضمانت اجرای کیفری

بررسی سازوکارهای حقوقی و کیفری ناظر بر نظام‌های پرداخت در قانون بانک مرکزی سایر کشورها و مقایسه آن با نظام حقوقی ایران حاوی درسهای مفیدی برای سیاست‌گذاری در این حوزه خواهد بود؛ بر این اساس بررسی برخی از مواد مرتبط با موضوع در قوانین به شرح ذیل است:

طبق ماده ۵۸ قانون بانک مرکزی هندوستان، ارائه اطلاعات نادرست به بانک مرکزی موجب حبس تا سه سال خواهد شد. عدم دریافت مجوز ثبت مؤسسه موجب یک تا ۵ سال حبس یا یک تا ۵ لاک جزای نقدی خواهد شد. نقض اختیارات حسابرس مؤسسه موجب جزای نقدی تا ۵ هزار روپیه خواهد بود. هر تخطی از قانون بانک مرکزی موجب ۲۰۰۰ روپیه جزای نقدی و تکرار آن موجب ۱۰۰ هزار روپیه جزای نقدی خواهد شد. رسیدگی به جرائم پولی و بانکی در هندوستان با شکایت بانک مرکزی یا نماینده آن شروع خواهد شد لیکن در خصوص سپرده‌پذیری بدون مجوز، نماینده دولت هم می‌تواند شکایت کند؛ علاوه بر اختیارات کیفری مزبور بانک مرکزی نیز می‌تواند مؤسسات متخلف را جریمه کند.

در کشور عراق نیز به موجب ماده ۴۲ قانون بانک مرکزی، بانک مرکزی عراق پس از اخذ حکم از مقامات معتبر اختیار ورود به دفاتر و بررسی حساب‌ها اسناد و مدارک دیگر هر فردی که بانک مرکزی دلایل منطقی برای مظنون شدن به وی از حیث اقدام به فعالیت بدون مجوز دارد را خواهد داشت.

بنا به درخواست بانک مرکزی عراق، ماموران اجرای احکام در صورت نیاز با توسل به زور، بانک مرکزی را در مسیر دستیابی به مدارک و مستندات مورد نیاز کمک خواهند کرد.

در کشور اسپانیا نیز به صورت کلی و با عبارتی در قالب یک عبارت موجه کلیه به موجب ماده ۲۱ قانون بانک مرکزی، هیات مدیره بانک مرکزی اختیار وضع جریمه‌ها و محدودیت‌ها را دارد.

در کشور رومانی نیز طی ماده ۵۷ قانون بانک مرکزی تصریح شده برای عدم رعایت مفاد این قانون و مقررات و تصمیمات هیات مدیره بانک مرکزی رومانی، هیات مدیره می‌تواند مجازات‌های ذیل را اعمال نماید:

- هشدار کتبی
- جریمه از ۵ میلیون تا ۵۰ میلیون رول
- تعلیق کلی یا جزئی مجوز اعطا شده توسط بانک مرکزی به مدت حداکثر ۹۰ روز
- تصمیمات بانک مرکزی ظرف ۳۰ روز قابل تجدیدنظرخواهی و پس از آن ظرف ۵۱ روز قابل ارجاع به دادگاه استیناف است. در مهلت تجدیدنظر، استیناف هم قابل انجام است.
- ماده ۶۰ قانون بانکداری ارمنستان صراحتاً فهرستی از هنجارهای بانکی را احصا نموده و بلافاصله طی ماده ۶۱ به صورت دقیق و صریح به تبیین ضمانت اجرای کیفری پرداخته است.

۱۲ تحلیل ساختار سیاست کیفری حاکم بر نظام‌های پرداخت در ایران:

طبق ماده ۵۹ مسئولیت انحصاری ابلاغ دستورالعمل‌های موردنیاز در حوزه نظام‌های پرداخت، فناوری‌های نوین مالی مرتبط با ابزارهای پرداخت و رمزپول و همچنین نهادهای فعال در این حوزه‌ها بر عهده بانک مرکزی است.

نهادهای فعال در زمینه‌های یادشده «اشخاص تحت نظارت» بانک مرکزی تلقی شده و تأسیس و فعالیت آنها منوط به اخذ مجوز از بانک مرکزی است. همچنین این نهادها موظفند حسب درخواست بانک مرکزی، کلیه اطلاعات، آمار و اسناد خود را به ترتیب موردنظر بانک مرکزی در اختیار آن بانک قرار دهند؛ سیاست‌گذار در زمینه مدیریت تخلفات اشخاص تحت نظارت از مدل سیاست‌گذاری کیفری هیبریدی تبعیت نموده است؛ با این توضیح که با طرح‌ریزی نظام ترکیبی و طراحی پرتفوی متنوع کیفری، کیفر برخی از کژروی‌ها را منوط به طی تشریفات رسیدگی در هیات انتظامی دانسته و برخی از ناهنجاری‌ها را حسب فوریت و مقتضیات حاکم بر موضوع با تصمیم معاون نظارتی قابل اعمال دانسته و برخی کژروی‌ها را با تصمیم بانک مرکزی، قابل مجازات اعلام نموده است. در ادامه رژیم کیفری جدید حاکم بر مدیریت پدیده‌های مجرمانه در حوزه نظام‌های پرداخت تبیین و به تحلیل سیاست‌های کیفری مزبور از حیث انطباق با موازین علوم کیفری خواهیم پرداخت.

۱۳ تخلفات فناوریانه قابل طرح در هیات انتظامی بانک‌ها

مستنداً به حکم مندرج در بند الف ماده ۲۳ قانون بانک مرکزی، اهم تخلفات مرتبط با حوزه نظام‌های پرداخت با قابلیت طرح در هیات انتظامی به شرح ذیل است:

- ۱- تخلف از قوانین، مقررات و تصمیمات بانک مرکزی؛ ۲- نقض شرایط صدور مجوز؛ ۳- تخلف از مفاد اساسنامه؛ ۴- تخلف از تعهدات اصلاحی؛ ۵- رفتارهای منجر به اخلال در نظام‌های پرداخت به تشخیص معاون نظارت؛ ۶- عدم ارائه به موقع، صحیح و کامل داده‌ها، اطلاعات و گزارش‌ها به بانک مرکزی؛ ۷- اخلال در روند نظارت بانک مرکزی با رفتارهایی نظیر جلوگیری از حضور بازرسان، ارائه اطلاعات ناقص و نظایر آن؛ ۸- توقف فعالیت بدون عذر موجه؛ ۹- ارائه خدمت به اشخاص ممنوع‌الخدمت.

هوشمندی مقنن در طراحی گستره عبارات این ماده به نحوی است که هر نوع کژروی و نقض هنجار در حوزه نظام‌های پرداخت قابلیت ارائه واکنش کیفری از سوی نهاد ناظر را به شرح ذیل خواهد داشت؛ به عبارت دیگر از منظر سیاست‌گذاری جنائی، دامنه شمول کیفری در قانون بانک مرکزی واجد جامعیت کافی ارزیابی می‌گردد؛ هرچند واگذاری تعیین مصادیق اخلال در نظام‌های پرداخت به معاون نظارت با وجود معاونت تخصصی ذی‌ربط در بانک مرکزی، محل تأمل است.

۱۴ ابزارهای کیفری در اختیار هیات انتظامی بانک مرکزی در حوزه پرداخت‌های الکترونیک

برخی از نقض هنجارها با اعلام بانک مرکزی در هیات انتظامی رسیدگی خواهد شد؛ نکته این که در قانون پولی و بانکی مصوب ۱۳۵۱ نام این هیات، هیات انتظامی بانک‌ها بود که با توجه تغییر بنیادین نقش، کارکرد و گسترش دامنه اشخاص تحت نظارت، در قانون جدید، واژه بانک‌ها به درستی از انتهای عنوان هیات، حذف شده است. سیاق عبارات قانون مزبور از منظر تفسیری حاکی از آن است که مقنن بر آن بوده که آن دسته از تخلفات مزمن و زیربنایی که در عین حال فاقد وصف فوریت و اورژانس کیفری است را به این هیات ارجاع دهد؛ بررسی و تحلیل مواد آتی به شرحی که خواهد آمد موید این مطلب است؛

بند ب ماده ۲۳ به بیان کیفرهای انتظامی اختصاص داده شده که هیات انتظامی می‌تواند حسب مورد یک یا چند مورد از آنها را اعمال نماید؛ مجازات‌های مرتبط با حوزه نظام‌های پرداخت به شرح ذیل است:

۱- اخطار کتبی به شخص تحت نظارت یا مدیر یا سهامداران موثر آن؛ ۲- جریمه نقدی سهامداران تا سقف پنجاه میلیارد تومان یا ده درصد ارزش روز سهام آنها یا پنج برابر میزان تخلف، هر کدام بیشتر باشد؛ ۳- جریمه نقدی مدیران تا ۵۰ میلیارد تومان یا پنج برابر میزان تخلف، هر کدام بیشتر باشد؛ ۴- انفصال موقت یا دائم هر یک از اعضای هیات مدیره، هیات عامل یا مدیران از خدمات عمومی و دولتی؛ ۵- اعمال محدودیت در توزیع سود یا اندوخته بین سهامداران موثر تا پنج سال؛ ۶- سلب حق رای سهامدار موثر متخلف؛ ۷- سلب حق تقدم ناشی از افزایش سرمایه سهامدار موثر متخلف؛ ۸- تعلیق مجوز تا سه سال؛ لغو مجوز.

ماهیت، نوع و مقدار مجازات‌های مندرج در این ماده نیز به گونه‌ای است که اصدار رای به آنها و محکوم ساختن اشخاص به این نوع کیفرهای سنگین، منوط بودن رسیدگی به تخلفات مزبور در هیات انتظامی با حضور خبرگان اهل فن را موجه ساخته و بر این اساس و با اجازه حاصل از بند پ ماده ۲۲ قانون بانک مرکزی، این هیات می‌تواند در رسیدگی به تخلفات اشخاص تحت نظارت فعال در حوزه نظام‌های پرداخت از نماینده حوزه فناوری‌های نوین بانک مرکزی در جهت ارتقای سطح کیفی رسیدگی دعوت نماید. علیهذا با توجه به لزوم رعایت اصل بی طرفی در رسیدگی‌های هیات انتظامی و ذی‌نفع بودن حوزه مزبور و در جهت پیاده‌سازی ضوابط کیفری ناظر بر اصل تساوی سلاح‌ها و نزدیک بودن جایگاه نماینده حوزه مزبور به جایگاه دادستان در دعوای مطروحه و با نظر داشت به لوازم انجام دادرسی عادلانه، لزوم دعوت از کارشناس بی طرف (خبره در زمینه فناوری‌های نوین) در دعوای این حوزه ایجاب می‌گردد.

۱۵ ابزارهای کیفری معاونت نظارت بانک مرکزی در حوزه نظام‌های پرداخت

طبق ماده ۲۴ قانون بانک مرکزی، معاون نظارت بانک، اختیار اعمال برخی اقدامات تنبیهی علیه اشخاص تحت نظارت را به صورت علی‌الراس با رعایت موازین حاکم بر موضوع، داراست؛ ابزارهای کیفری مزبور، ناظر بر اختیار تعلیق و لغو مجوز اشخاص تحت نظارت در چهارچوب قوانین مربوطه با تصویب هیات عالی است؛ ارائه گزارش مستمر از اقدامات اشخاص تحت نظارت و به‌روزرسانی فهرست اشخاص تحت نظارت نیز در زمره ابزارهای پیشگیرانه در اختیار معاون نظارت بانک مرکزی قلمداد می‌گردد.

بند ب همین ماده به سایر معاونین بانک مرکزی هم اختیار داده تا مقرراتی که برای اعمال نظارت بانک مرکزی، ضروری می‌دانند را جهت تأیید رئیس کل و النهایه طرح در شورای تنظیم گری و نظارت، ارائه نمایند.

تحلیل سازوکارهای جزائی حاکم در این خصوص حاکی از آن است که دوگانگی تنظیم گری در حوزه نظام‌های پرداخت به حوزه سیاست کیفری نیز تسری یافته است؛ با این توضیح که مقنن در قانون جدید هر چند به موجب ماده ۵۹ تنظیم‌گیری در حوزه فناوری‌های نوین بانکی را عملاً به معاونت فناوری سپرده است لیکن در ادامه دست حوزه مزبور در زمینه ابزارهای کیفری را خالی و مواجهه با متخلفین این حوزه را منوط به اذن معاونت تنظیم گری و نظارت

نموده و همین امر ضمن ایجاد تطویل در رسیدگی به تخلفات، دست برتر این حوزه را در مقابله با کژروی‌های فناوریانه کوتاه نموده که این نقیصه، مستلزم اصلاح است.

۱۶ اهرم‌های اعمال کیفر مستقیم توسط بانک مرکزی در حوزه نظام‌های پرداخت

ماده ۲۵ قانون بانک مرکزی به تبیین تخلفاتی پرداخته که بانک مرکزی در خصوص آنها می‌تواند اهرم‌های کیفری موجود در این ماده را رأساً اعمال نماید؛ اهم کژروی‌های مذکور و ضمانت اجراهای کیفری ارتکاب آنها در حوزه نظام‌های پرداخت به شرح ذیل است:

۱- تعلل در ارسال گزارشهای مدنظر بانک مرکزی به ازای هر روز تاخیر یک میلیارد تومان؛ ۲- عدم رعایت ضوابط ناظر بر تراکنش‌ها به ازای هر تراکنش تا ۱۰ میلیون تومان؛ ۳- عدم رعایت ضوابط و تکالیف ناظر بر سامانه‌ها به ازای هر روز تاخیر تا یک میلیارد تومان؛ ۴- اختلال در سامانه‌های داخلی اشخاص تحت نظارت به نحوی که منجر به اختلال در تراکنش شود به ازای هر تراکنش ناموفق یک صد هزار تومان.

طبق تبصره یک ذیل همین ماده، اعمال جریمه‌های مزبور منوط به تصویب هیات عالی یا هیات عامل بانک و ابلاغ توسط رئیس کل یا احد از اعضای هیات عامل بانک مرکزی بوده و تبصره دو نیز هیات انتظامی را به عنوان مرجع تجدید نظر در این خصوص معرفی نموده است؛ در صورت احراز عدم تقصیر شخص تحت نظارت، طبق رای هیات انتظامی، خسارات وارده نیز توسط بانک مرکزی جبران خواهد شد؛ تبصره ۳ نیز تصریح نموده این جریمه‌ها مانع اعمال سایر مجازات‌های قانونی به شرح مندرج در قوانین دیگر نخواهد بود.

در این ماده هرچند نقیصه ناظر بر ضعف ابزارهای کیفری در اختیار معاونت فناوری‌های نوین تا حدودی اصلاح شده لیکن مذاقه سیاق عبارات این ماده مبنی بر اخذ تأییدیه هیات عالی یا هیات عامل برای اخذ جریمه موضوع این ماده بار دیگر ضعف حضور حوزه ذی‌ربط در فرآیند واکنش سریع به پدیده‌های مجرمانه در قانون جدید بانک مرکزی را هویدا ساخته است.

۱۷ نتیجه‌گیری

فارسودگی زیرساخت‌های تقنینی و عدم تمهید بسترهای حقوقی و کیفری در حوزه بانکداری الکترونیک نهاد ناظر را در فرآیند مدیریت رفتارهای مجرمانه در این حوزه با چالش جدی مواجه نموده و بانک مرکزی را ناگزیر از توسل به طراحی نظام قراردادی یا ایجاد نهادهای انتظامی نظیر کمیته رسیدگی به تخلفات شرکت‌های پرداخت یار نموده بود؛ تصویب قانون بانک مرکزی و توجه قانون‌گذار به حوزه نظام‌های پرداخت و لزوم مدیریت نقض هنجارها در این حوزه و طراحی نظام کیفری جدید با پرتفوی متنوع ابزارهای کیفری و انتظامی و ایجاد ساختارهای جدید در فرآیند دادرسی عادلانه به تخلفات این حوزه تا حدود زیادی رافع اشکالات و نواقص حقوقی، تقنینی و کیفری قانون سابق ارزیابی می‌گردد؛ علیهذا از منظر علوم جنائی و ضوابط ناظر بر پیشگیری از جرائم حوزه بانکداری الکترونیک، قانون جدید نیز واجد نواقص جدی است. از دیدگاه کیفرشناسانه، با توجه به طراحی نظام ضمانت اجراهای سنگین کیفری و انتظامی و شداد و غلاظ موجود در عبارات مقنن منجر به افزایش هزینه‌های نهائی ارتکاب جرم گردیده و ریسک‌های کیفری را برای متخلفان بالقوه با ضریب فزاینده‌ای مواجه ساخته است؛ هر چند با توجه به جولان مجرمان حرفه‌ای

دارای ضریب هوشی بالا و به‌روزرسانی تکنیک‌های نقض هنجارها توسط آنان مدیریت این پدیده مجرمانه جز با افزایش توان فنی و تخصصی در حوزه نظام‌های پرداخت الکترونیک و سرمایه‌گذاری نهاد ناظر در حوزه جذب و نگهداشت نیروی انسانی نخبه میسر نخواهد بود. تحلیل مکانیزم شکلی حاکم بر رسیدگی به نقض هنجارهای این حوزه از منظر ضوابط ناظر بر آئین دادرسی کیفری و قواعد مرتبط با دادرسی عادلانه، حاکی از آن است که در این خصوص سیاست‌گذار از مدل سیاست‌گذاری کیفری هیبریدی تبعیت نموده است؛ با این توضیح که با طرح‌ریزی نظام ترکیبی و طراحی پرتفوی متنوع جزائی، کیفر برخی از کژروی‌ها را منوط به طی تشریفات رسیدگی در هیات انتظامی دانسته، برخی از کیفرها را حسب فوریت و مقتضیات حاکم بر موضوع با تصمیم معاون نظارتی قابل اعمال دانسته و برخی کژروی‌ها را با تصمیم بانک مرکزی، قابل مجازات اعلام نموده است؛ با این توضیح که رسیدگی به تخلفات مزمن و زیربنایی که در عین حال فاقد وصف فوریت و اورژانس کیفری است در هیات انتظامی با طی تشریفات شکلی و ماهوی و سایر تخلفات با اعمال اختیارات معاون نظارت یا از طریق اعمال مستقیم کیفر توسط بانک مرکزی مدیریت خواهد شد. وجود دوگانگی در حوزه تنظیم‌گری نظام‌های پرداخت و عدم طراحی ضمانت اجرای مستقیم انتظامی در اختیار حوزه فناوری‌های نوین بانک مرکزی و نیاز مراجعه معاونت مزبور به معاونت هم‌عرض خود جهت مدیریت این پدیده مجرمانه از نواقص قانون جدید است.

از دیدگاه جامعیت نظام کیفری حاکم بر تخلفات این حوزه، طراحی هوشمندانه سیاق عبارات در قانون جدید به نحوی است که هر نوع کژروی و نقض هنجار در حوزه نظام‌های پرداخت را در بر گرفته و از این حیث نظام جدید سیاست کیفری واجد وصف جامعیت است؛ لیکن از دیدگاه عملیاتی، واگذاری تعیین مصادیق اخلاف در نظام‌های پرداخت به معاون نظارت با وجود معاونت تخصصی ذی‌ربط در بانک مرکزی، دارای ایراد است.

۱۸ پیشنهادها

آغاز به کار هر چه سریعتر هیات انتظامی و طراحی ساختار فیزیکی، شکلی و محتوایی در راستای ایجاد محکمه انتظامی و حتی طراحی فضای رسیدگی به تخلفات در محیطی شبیه به محاکم دادگستری و ارسال پیام به متخلفان بالقوه مبنی بر رسیدگی دقیق به تخلفات ارتكابی و واکنش به موقع و سنجیده نهاد ناظر به تخلفات این حوزه منجر به ایجاد بنای مستحکم در فرآیند مدیریت این پدیده مجرمانه خواهد داشت.

استفاده از نظرات کارشناسان حوزه‌های مختلف و بهره‌مندی از مشاوره متخصصین علوم کیفری در فرآیند برخورد با متخلفین، از توصیه‌های سیاستی در این حوزه محسوب می‌شود.

با توجه به اصل لزوم لایحه محور بودن قوانین در جهت ارتقای سطح کیفی قوانین پیشنهاد می‌گردد نواقص قانون مزبور پس از مضي مدت متعارف از زمان اجرای آن در قالب ارائه لایحه اصلاح قانون بانک مرکزی مرتفع گردد.

فهرست منابع

ابراهیمی، شهرام. صادق نژاد نایینی، مجید. تحلیل جرم شناختی جرایم اقتصادی، ۱۳۹۲، پژوهش حقوق کیفری، سال دوم، شماره ۵، ص

۱۷۴

افراسیابی علی و خالقی ابوالفتح (۱۳۹۳) «مدیریت دانش پیشگیری وضعی از جرم در پلیس ایران» مجله پژوهش حقوق کیفری شماره نهم

شرکت ملی انفورماتیک

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

یازدهمین همایش سالانه بانکداری نوین و نظام‌های پرداخت

زیست بوم بانکداری هوشمند؛ حکمرانی دیجیتال و نظارت فناوریانه

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی برج میلاد - ۵ و ۶ آذر ۱۴۰۳

بابائی محمدعلی و نجیبیان علی (۱۳۹۰) چالش‌های پیشگیری وضعی از جرم، مجله حقوقی دادگستری شماره ۷۵
حبیب زاده، محمدجعفر؛ صابر، محمود؛ سمیعی زنوز، حسین؛ مسئولیت کیفری موسسه‌های اعتباری در حقوق ایران، ۱۳۹۶، مجله حقوقی
دادگستری، شماره ۱۰۰، ص ۶۷
حسین خانی؛ عدالت در میانجی‌گیری برای جرایم اقتصادی، ۱۳۹۸
زاراته خوان، (۱۳۹۷). اتاق جنگ در خزانه‌داری آمریکا، انتشارات پندار تابان ترجمه مریم اصغر پور و حوا میرمحمدیان
شمس ناتری، محمد ابراهیم. توسلی زاده، توران. پیشگیری وضعی از جرائم اقتصادی، ۱۳۸۹، فصلنامه حقوق، دوره ۴۱، شماره ۴
فوکو میشل، «مراقبت و تنبیه» (۱۳۷۸) نشر نی ترجمه نیکو سرخوش و افشین جهاننیده
محسنی، فرید؛ جرایم شرکتی از دیدگاه جرم شناختی، ۱۳۹۰، دیدگاه‌های حقوق قضایی، ص ۱۳۱
میرخلیلی، سیدمحمود؛ خدادوست، بهنام؛ تغییر از مجرمین یقه‌سفید به مجرمین یقه قرمز، ۱۳۹۶، فصلنامه جستارهای حقوق عمومی،
سال اول، شماره ۳، ص ۱۳۱

The Analysis of The Criminal Policy Governing Electronic Banking in The New Central Bank law

Mohammad Reza Farahmand

Abstract

The absence of legislative infrastructure in the field of payment systems and the exhaustion of legal foundations in the monetary and banking fields prompted the legislator to open a new window in the way of promoting the banking industry in the country in the form of the new law of the Central Bank; The purpose of this research is to analyze the new criminal policy that oversees the management of criminal phenomena in the field of electronic banking and to determine the strategies to prevent the corruption of persons under supervision in this field based on the analysis of the provisions contained in the new law of the Central Bank.

Keywords: Regulation, Payment Systems, Banking Supervision, Central Banking, Delinquency

JEL Classification: k14